

**Юлия Тимуровна Чижевскаяның «8D01702 – Шетел тілі: екі шетел тілі» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға арналған «CLIL-оқыту негізінде жоғары сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытудың ғылыми-әдістемелік негіздері» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына
АҢДАТПА**

Зерттеудің өзектілігі. Қазақстан Республикасында орта білім беруді дамытудың 2029 жылға дейінгі тұжырымдамасын іске асыру жөніндегі іс-қимылдар жоспары PISA-2029 нәтижелері бойынша жаратылыстану-ғылыми сауаттылықтың шекті деңгейінен өткен оқушылар үлесін кемінде 57 % деңгейіне жеткізуді нысаналы индикатор ретінде айқындайды.

Осы көрсеткішке қол жеткізу үшін бірқатар шаралар көзделген, соның ішінде: оқу стандарттарын құзыреттерді дамытуға басымдық бере отырып жаңарту, оқу бағдарламасының вариативтік компонентін күшейту есебінен мектептердің академиялық дербестігін кеңейту, жоғары сыныптарда жаратылыстану-математика циклі пәндері мен ағылшын тілін оқыту сағаттарын ұлғайту арқылы оқытуды қарқындату және оның сапасын арттыру.

Алайда қазіргі кезеңде бұл бастамалардың басым бөлігі жоспарлау және нормативтік-әдістемелік пысықтау сатысында тұр, бұл өз кезегінде белгіленген мерзімдерде тиісінше нәтижелерге қол жеткізуді объективті түрде қиындатады. Осыған байланысты жаратылыстану-ғылыми сауаттылықты арттыруға мүмкіндік беретін және, соның ішінде оқу бағдарламасының вариативтік компоненті есебінен, мемлекеттік стандарттарды ресми қайта қарауға дейін жүзеге асыруға болатын педагогикалық шешімдерді іздеу ерекше өзекті болып отыр.

Аталған міндетті шешудің перспективті бағыттарының бірі – CLIL (Content and Language Integrated Learning) технологиясы, яғни пән мен тілді кіріктіре оқыту. Бұл технология пәндік құзыреттерді, жаратылыстану-ғылыми сауаттылықты және шет тіліндегі коммуникативтік құзыреттілікті бір мезгілде дамытуға мүмкіндік береді.

Отандық жетекші білім беру ұйымдарының (Назарбаев Зияткерлік мектептері, «Дарын» мектептер-лицейлері, «Білім-инновация» лицейлері) тәжірибесін, сондай-ақ халықаралық тәжірибені талдау 8–11-сыныптарда CLIL технологиясын жүйелі енгізу мынадай нәтижелерге қол жеткізетінін көрсетеді:

- өзекті пәндік мазмұн негізінде PISA-құзыреттерін (құбылыстарды түсіндіру, деректерді интерпретациялау, ғылыми ақпаратты бағалау және модельдеу) мақсатты түрде қалыптастыру;
- ойлау мен коммуникация құралы ретінде ғылыми тілді дамыту;
- оқушылардың оқу дербестігін арттыру және меңгерілген дағдыларды оқу үдерісінен тыс контексте (жобалық және зерттеу қызметі) қолдану.

Зерттеу нысаны – Қазақстан Республикасында орта білім беру мазмұны жаңартылған жағдайда жоғары сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту үдерісі.

Зерттеу пәні – жоғары сынып оқушыларының жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын CLIL (Content and Language Integrated Learning) негізінде дамыту әдістемесі, ол өзара байланысқан дидактикалық бірліктер жиынтығы түрінде ұсынылады.

Бір диссертациялық зерттеу шеңберінде тұтас функционалдық сауаттылық концептісінің барлық компоненттерін жан-жақты қамту мүмкін еместігін ескере отырып, зерттеудің фокусы саналы түрде функционалдық сауаттылықтың басым және CLIL технологиясын қолдану арқылы неғұрлым тиімді қалыптасатын құрамдас бөліктерінің бірі – Жаратылыстану-ғылыми сауаттылыққа дейін тарылтылды. Зерттеу пәнінің мұндай тарылтылуы диссертациялық жұмыстың пәнін таңдауды айқындайды.

Зерттеудің мақсаты – жоғары сынып оқушыларының Жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын CLIL негізінде дамыту әдістемесін өзара байланысқан дидактикалық бірліктер жиынтығы түрінде теориялық-әдіснамалық тұрғыдан негіздеу және әзірлеу.

Зерттеудің негізіне мынадай **гипотеза** алынды: егер жоғары сынып оқушыларын оқыту үдерісіне CLIL негізінде жаратылыстану-ғылыми сауаттылықты дамытуға арналған, пәндік-тілдік мазмұнды бір мезгілде меңгеруге және жаратылыстану-ғылыми сауаттылықты дамытуға бағытталған өзара байланысқан дидактикалық бірліктер жиынтығы түрінде ұсынылған ғылыми негізделген әдістеме енгізілсе, онда бұл PISA-ның үш компонентін: ғылыми құбылыстарды түсіндіруді, деректерді интерпретациялауды, ғылыми ақпаратты бағалау мен модельдеуді мақсатты түрде жаттықтыру есебінен ізделіп отырған сауаттылық көрсеткіштерінің статистикалық тұрғыдан мәнді өсімін қамтамасыз етеді, өйткені мұндай жағдайда тек тілдік және мазмұндық кіріктіру ғана емес, сонымен қатар оқытудың әрбір элементі (пәндік-тілдік тапсырмаларды тұжырымдаудан бастап нәтижелерді бағалауға дейін) жаратылыстану-ғылыми сауаттылықты дамытуға ықпал ететін жағдайлар жүйелі түрде құрылады.

Гипотезаны тексеру және зерттеу мақсатына қол жеткізу үшін, зерттеу нысаны мен пәніне сәйкес мынадай **міндеттер** айқындалды:

1. жоғары сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын CLIL-оқытуы негізінде дамыту теориялық-әдіснамалық негіздерін айқындау;
2. жоғары сынып оқушыларының жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын CLIL-оқытуы негізінде дамыту әдістемесін құрайтын дидактикалық бірліктерді жобалау моделін әзірлеу;
3. жоғары сынып оқушыларының жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын CLIL-оқытуы негізінде дамыту әдістемесін өзара байланысқан дидактикалық бірліктер жиынтығы түрінде әзірлеу;
4. CLIL-оқытуы негізінде жоғары сынып оқушыларының жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын дамытуға арналған, дидактикалық

бірліктердің жиынтығы ретінде ұсынылған әзірленген әдістеменің тиімділігін эксперименттік тұрғыда тексеру.

Зерттеудің теориялық-әдіснамалық негізін отандық және шетелдік ғалымдардың мынадай бағыттар бойынша еңбектерінде әзірленген тұжырымдамалары құрайды:

- тұлға, іс-әрекет және коммуникация теориясы (Асмолов А. Г., Выготский Л. С., Леонтьев А. А., Каган М. С. және т.б.);
- оқытудың құзыреттілікке негізделген тәсілі (Лебедев О. Е., Хуторской И. А., Тангян С. А., Құсаинов А. Қ., Абылкасымова А. Е. және т.б.);
- функционалдық сауаттылық мәселелері (Ермоленко В. А., Кузьмина Ю. В., Мацкевич В., Scribner S., Вершловский С. Г., Eaton S., Binkley M. және т.б.);
- жас ерекшелік және әлеуметтік-мәдени психология (Ж. Пиаже, Выготский Л. С., J. Bruner, Степнова Л. А. және т.б.);
- пән мен тілді кіріктіре оқыту әдістемесі (D. Marsh, D. Coyle, O. Meyer, P. Hood және т.б.);
- шетел тіліндегі және көптілді білім беруді дамыту (Гальскова Н. Д., Пассов Е. И., Құнанбаева С. С., Жетписбаева Б. А., Кубеева А. Е., Кульгильдинова Т. А., Тлеужанова Г. К., Сырымбетова Л. С. және т.б.);
- тілдік емес мамандықтар студенттерінің шетел тіліндегі кәсіби коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру (Узақбаева С. А., Бырдина О. Г., Пустовалова Ж. С., Утеубаева Э. А. және т.б.).

Диссертациялық зерттеудің ғылыми жаңалығы келесідей:

- «функционалдық сауаттылық» ұғымының мәні құндылықтық-бағдарланған компонентті қамтитын тұлғаның интегративті сапасы ретінде айқындалды;
- ҚР орта білім мазмұнын жаңарту контекстінде PISA зерттеуіндегі жаратылыстану-ғылыми сауаттылық рамкасы мен 4C моделінің компоненттерінің өзара салыстырмалығын ғылыми тұрғыда негіздеу жүзеге асырылды;
- CLIL негізіндегі оқыту барысында жаратылыстану-ғылыми сауаттылықтың өсімін бағалау жүйесі әзірленді;
- жалпы білім беретін мектептің жоғары сыныптарында Hard CLIL енгізу үшін қажетті пререквизиттер (алғышарттар) жүйесі институционалдандырылды;
- жоғары сынып оқушыларының жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын CLIL негізінде дамыту әдістемесін құрайтын дидактикалық бірліктерді жобалау моделі әзірленді;
- жоғары сынып оқушыларының жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын CLIL негізінде дамыту әдістемесі өзара байланысқан дидактикалық бірліктер жиынтығы түрінде әзірленді.

Зерттеудің теориялық маңыздылығы жаратылыстану-ғылыми сауаттылықты дамытуға қатысты теориялық-әдіснамалық негіздерді кеңейтуде, жоғары сынып оқушыларының жаратылыстану-ғылыми

сауаттылығының қалыптасу үдерістері туралы ғылыми түсініктерді нақтылап, жетілдіруде және оны дамытудың тиімді әдістемесін негіздеуде көрінеді.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы мынада: зерттеу барысында келесі дидактикалық бірліктер әзірленді:

- 9–10-сынып оқушыларына арналған «Физикалық эксперимент жаратылыстану-ғылыми сауаттылықты дамыту құралы ретінде (CLIL негізіндегі оқыту)» элективті курсының бағдарламасы;
- 9-сынып оқушыларына арналған «Физикалық эксперимент жаратылыстану-ғылыми сауаттылықты дамыту құралы ретінде (CLIL негізіндегі оқыту)» элективті курсының жұмыс дәптері;
- 10-сынып оқушыларына арналған «Физикалық эксперимент жаратылыстану-ғылыми сауаттылықты дамыту құралы ретінде (CLIL негізіндегі оқыту)» элективті курсының жұмыс дәптері;
- «Физикалық эксперимент жаратылыстану-ғылыми сауаттылықты дамыту құралы ретінде (CLIL негізіндегі оқыту)» курсына арналған электрондық оқу-әдістемелік кешен;
- CLIL-технологиясын жүзеге асыратын педагогтерге арналған әдістемелік ұсынымдар;
- білім алушылардың жетістіктерін бағалауға арналған бақылау өлшегіштер (кіру, жартыжылдық және шығыс диагностикалық тестілеулер) мен өлшемшарттар жүйесі.
- Диссертациялық зерттеу үдерісінде әзірленген дидактикалық бірліктер алдағы уақытта Қазақстан Республикасының орта білім беру жүйесінде CLIL технологиясын ауқымды түрде енгізу және тарату үшін пайдаланылуы мүмкін.

Зерттеу базасы: зерттеудің негізгі базасы ретінде Қарағанды қаласындағы CLIL зертханасы жұмыс істейтін «№ 62 жалпы орта білім беретін мектебі» ҚММ алынды. Тәжірибелік-педагогикалық жұмыс сондай-ақ Қарағанды қаласының орта білім берудің тағы екі ұйымы базасында жүзеге асырылды: педагогикалық тәжірибе алмасудың бірыңғай желілік қауымдастығына кіретін «Академик Е. А. Бөкетов атындағы жалпы білім беретін мектеп» ҚММ және «Қаныш Сәтбаев атындағы гимназиясы» ҚММ.

Қорғауға ұсынылатын қағидалар:

1. CLIL-оқытуы негізінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың теориялық-әдіснамалық негіздері, оған мыналар жатады:
 - функционалдық сауаттылық феноменінің әлеуметтік тұрғыдан шартталған сипаты;
 - жаратылыстану-ғылыми сауаттылықты дамытудың әдіснамалық негізі ретінде CLIL;
 - CLIL-дің әдіснамалық мәні.
2. жоғары сынып оқушыларының жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын CLIL-оқытуы негізінде дамыту әдістемесін құрайтын дидактикалық бірліктерді жобалау моделі;

3. жоғары сынып оқушыларының жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын CLIL-оқытуы негізінде дамыту әдістемесі, онда оқу тәжірибесінің өзегі ретінде эксперименттік тапсырмаларды шешуге бағдарланған өзара байланысқан дидактикалық бірліктер жиынтығы ұсынылады;

4. CLIL-оқытуы негізінде жоғары сынып оқушыларының жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын дамыту жөніндегі тәжірибелік-педагогикалық жұмыстың нәтижелері, олар ұсынылып отырған әдістеменің тиімділігін растайды.

Диссертациялық зерттеудің құрылымы. Диссертация кіріспеден, екі бөлімнен, қорытындыдан, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен және қосымшалардан тұрады.

Кіріспе бөлімде зерттеу тақырыбының өзектілігі, нысаны, пәні, мақсаты мен міндеттері, гипотезасы, ғылыми жаңалығы мен теориялық маңыздылығы, практикалық маңыздылығы, қорғауға шығарылатын негізгі тұжырымдар, зерттеу кезеңдері, алынған нәтижелердің апробациясы мен оларды практикаға енгізу сипатталады.

Бірінші тарауда – «Жоғары сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын CLIL-оқытуы негізінде дамытудың теориялық-әдіснамалық негіздері» – «функционалдық сауаттылық» ұғымының отандық және шетелдік педагогикадағы генезисі ашылады, оны қалыптастыруға қатысты түрлі тәсілдер талданады; Қазақстан Республикасында білім мазмұнын жаңарту жағдайында CLIL-технологиясы жоғары сынып оқушыларының жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын дамытудың әдіснамалық негізі ретінде негізделеді; жобалау через понимание қағидаттарын, білім беру мақсаттарының деңгейлік құрылымын және оқушылардың когнитивтік-речевтік әрекетінің ерекшеліктерін ескере отырып, CLIL негізінде жаратылыстану-ғылыми сауаттылықты дамытуға арналған дидактикалық бірліктерді жобалау моделін қамтитын педагогикалық дизайн әзірленеді.

Екінші тарауда – «Жоғары сынып оқушыларының жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын CLIL-оқытуы негізінде дамыту жөніндегі тәжірибелік-педагогикалық жұмыс» – CLIL құралдары арқылы жоғары сынып оқушыларының жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын дамытуға арналған әзірленген әдістеме ұсынылады, «Физикалық эксперимент жоғары сынып оқушыларының жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын дамыту құралы ретінде (CLIL негізіндегі оқыту)» вариативтік курсының мазмұны мен құрылымы ашылады, Қарағанды қаласының үш мектебінде жүргізілген тәжірибелік-педагогикалық жұмыстың ұйымдастырылуы, кезеңдері мен инструментарийі сипатталады; кіріспе, аралық және қорытынды диагностика нәтижелері, сондай-ақ эксперименттік және бақылау топтарында жаратылыстану-ғылыми сауаттылық деңгейлері мен пәндік-тілдік дағдылар динамикасының талдауы келтіріледі.

Қорытындыда зерттеу нәтижелері жинақталып, теориялық-әдіснамалық және практикалық бағытталған қорытындылар тұжырымдалады, сондай-ақ

әзірленген әдістемені мектеп білім беру практикасына енгізу және одан әрі зерттеу перспективалары айқындалады.